

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בא

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת בא

מפתח העניינים

התורה נמשלה לגחלי אש הצריכים ניפוח / האדם קרוץ החומר יכול להגיע למדרגות הנשגבות ביותר / כלל ישראל לא שאלו ולא חקרו אלא האמינו והלכו / מי שחי אמונה - אין לו שאלות וספיקות / זכרתי לך חסד נעורך / המאמין תולה את עיניו רק בהקב"ה / חיזוק האמונה על ידי עסק התורה / הטעם שהתקדשו הבכורות / אבדה האמונה ונכרתה מפיהם / שיהא שם שמים מתאהב על ידך / משאו ומתנו בנחת - בראש ובראשונה בבית פנימה / מועלת מודת הסבלנות / מסירות נפשו של הבבא סאלי זצ"ל על התורה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כב
ב. בענין אם נשים חייבות באמירת ההגדה כד

מפתח מערכות

- אגב - אם מן התורה [בדעת הרשב"א ז"ל] ל

מפתח סוגיות

- בענין מרדכי היהודי יצא בתפילין של זהב לא

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

התורה נמשלה לגחלי אש הצריכים ניפוח

בעזרת ה' יתברך נראה לעיני בעניני הפרשה, פרשת בא.

הפרשה הזו היא פרשת הגאולה, בה יצאנו מעולו של פרעה ונכנסנו תחת עולו של הקב"ה, להיות עבדיו.

צריכים אנחנו לשנן תמיד את דברי בעל חובת הלבבות (שער ה' פרק ג'), שהיה מרבותינו הראשונים לפני כשמונה מאות שנה, שכותב בספרו שלימוד החומש צריך תמיד להיות עם התבוננות ועם הבנה עמוקה. עלינו לדאוג שלא נשאיר בעצמנו את הציורים שציירו לנו כשהיינו ילדים על לימודי התורה ונחיה כך את כל חיינו, אלא להיפך, 'הפך בה והפך בה' (אבות ה, כה), "חפש במטמוניות של תורה", כלשון רש"י (ראש השנה כ"ו ב'). עלינו תמיד לחפש עוד עומק ועוד הבנה בתורה, ואז בפסוקים שנראים פשוטים מתגלים לעינינו אוצרות ומרגליות, פלאות ונפלאות.

הרמז"ל כותב בתחילת המאמר דרך עץ החיים, שהתורה נמשלה לגחלי אש. מדוע? - כי תכונת הגחלים היא שכאשר אדם נופח בהם, אזי על ידי הניפוח הגחלת מתהפכת להיות שלהבת ואש מתלקחת. אבל אם הוא עוזב את הגחלים, לא נופח בהם ומשאיר אותם כמו שהם, אז כפי שאומרת הגמרא (בבא קמא ט:): 'גחלת עמיה עמיה ואזלא'. לאט לאט היא מתקררת עד שלבסוף היא נכבית. התורה היא כמו גחלי אש, ואדם שלומד תורה, בין תורה שבכתב ובין תורה שבעל פה, צריך להיות בגדר 'הפך בה והפך בה', עליו לנפח בה ולהפוך בה, ואז אכן האש הגנוזה והכמוסה תצא מתוך הגחלים, והוא יראה נפלאות בתורתנו הקדושה. לעומת זה אחד שתמיד קורא ולומד את התורה בשטחיות, לעולם הוא לא יגלה את כמוסות ונפלאות התורה.

ומביא בעל חובת הלבבות את המשל הידוע, באחד שזכה לקבל מכתב, ספר, מאיזה מלך, יהיה איזה מלך שיהיה, בין מלך הודו ובין קיסר יפן, עליו השלום... אותו אחד שרואה שהוא קיבל מכתב ממלך, כמה הוא שמח ומאושר. הוא פותח את המכתב ומגלה שזה נכתב בהודית או ביפנית, והוא לא מבין את השפה. מה יעשה?! יאמר, 'אני לא מבין כלום', ויזרוק את המכתב?! פשיטא ופשיטא שלא. הוא טורח ומתאמץ למצוא משהו שיוכל לתרגם לו את המכתב, ואפילו אם יצטרך לנסוע לעיר אחרת כדי להגיע למתורגמן ואפילו אם יצטרך לשלם

א. יש משפט שיש כאלו שאומרים אותו וקשה לשמוע, "אוי, קשה להיות יהודי". ובאמת, הרבה יותר קשה להיות בן נח, ואשרינו שזכינו להיות יהודים. "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות" (מכות ג, טז). מי שתמיד מתגעגע ורוצה להיות בן נח שאין לו כמעט מצוות, אות וסימן הוא שמצבו לא טוב.

לו על זה ממון רב, הוא יעשה את זה. מדוע? - כי הוא רוצה ומשתוקק לדעת מה כתב לו. אותו מלך, איך הוא מכנה אותו, באיזה תואר הוא פונה אליו, ומה הוא רוצה להגיד לו.

ואם גם אחרי התרגום מתברר שיש במכתב דברים עמוקים, שצריכים ביאור ובידור, לא היה זורק את המכתב כלאחר יד ומתייאש, אלא היה אומר 'סוף סוף מלך כתב את המכתב, ואני צריך לטרוח ולהתאמץ להבין פשר דבר'. היה הולך לחכמי עירו ומבקש מהם שיעזרו לו.

זה במלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר, כמה אדם יסרח ויתאמץ כדי להבין מכתב שקיבל ממנו. קל וחומר בן בנו של קל וחומר, אומר בעל חובת הלבבות, אנחנו שקיבלנו תורה אלוקית, ספר ממלך מלכי המלכים הקב"ה ית"ש, מלך חי וקיים, כמה צריכים אנו לטרוח ולהתאמץ להבין מה כתוב בה, ולא נאמר 'כן, הדברים כבר ידועים לנו משנה שעברה'. חלילה וחס, זו הגחלת שצריכה את הניפוח שלנו, ואם אדם יהפך בה הוא יגלה בה חדשות ונצורות. יש פסוקים שאדם מסתכל בהם ומיד אומר 'בפסוק הזה אין מה לחדש ואין מה ללמוד ממנו', אבל אם הוא הופך עוד ועוד, הוא יגלה בו סודות ועומק לפנים מעומק.

האדם קרוץ החומר יכול להגיע למדרגות הנשגבות ביותר

הנה לנו דוגמא: הפסוק אומר, 'וידבר ה' אל משה לאמר'. איזה חידוש אתה יכול לחדש בפסוק הזה?! אדם אומר: שום כלום. מה אפשר להוסיף בפסוק יותר ממה שכבר כתוב בו? ה' דיבר אל משה לאמר, ותו לא. והרי אפילו רש"י לא פירש כלום בפסוק הזה...

אבל באמת מי שמעיין ומתבונן, גם בפסוק הזה יכול למצוא הערות יקרות ונפלאות. כגון, ההתבוננות במציאותו של אדם, עד היכן הוא יכול להגיע לפי מעשיו. הרי האדם הוא יצור חומר, ועם כל זה הוא יכול להגיע למצב כזה שיש לו קשר נבואי ונשגב עם ה' יתברך, 'וידבר ה' אל משה לאמר', הקב"ה בכבודו ובעצמו, מדבר עם אדם יציר חומר, כמוני וכמוך. הוא שזכה לתקן מידותיו ולעלות בסולם שמביא הרמח"ל מתורה ועד רוח הקודש ועד תחית המתים, זכה לקשר נשגב שכזה. ללמדך, ששום דבר לא נמנע מן האדם, וכל אחד ואחד יהיה מי שיהיה, אם יעבוד ויתקדם לפי התנאים שמסרו לנו רבותינו, יוכל להגיע למדרגות נשגבות ונעלות לאין ערוך. וכך כתב הרמב"ם (הלכות תשובה ה, ב), שאמנם בנבואה 'לא קם כמשה', אבל בשאר המעלות ובצדקות ובחסידות, אפשר להגיע למדרגתו של משה רבינו. ואמנם זה קל להגיד ולא קל ליישם, אבל עם כל זה זה מה שלמדנו כאן מהפסוק. תראה עד היכן אדם יכול להגיע, עד מציאות כזו של 'וידבר ה' אל משה לאמר', מציאות של קשר יותר נשגב ונעלה עם ה' יתברך.

ב. הקשר הנבואי שיש לאדם עם ה' יתברך, אינו רק ידיעת העתידות ומה שמספרים לנביא מה שעתיד להיות, כמו שמצויר אצל המון בני אדם. זהו רק פרט אחד ממעלות הנבואה, אבל באמת יש הרבה

כִּלָּץ יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁאֲלוּ וְלֹא חָקְרוּ אֶלֶּא הָאֱמִינוּ וְהִלְכּוּ

ובהמשך הפרשה, אחרי כל המכות ואחרי מכת בכורות, כלל ישראל יוצא ממצרים. הפסוק אומר: ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה, כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף.

מה אדם יכול לשמוע בפסוק הזה? בפשוטו, לומדים כאן רק שעם ישראל יוצא ממצרים שש מאות אלף רגלי לבד מטף, ופירש רש"י שמנין השש מאות אלף זה רק הגברים מבני עשרים ומעלה, כך שאם נעשה חשבון ונוסיף את הנשים ואת הטף מתחת לגיל עשרים, נגיע לכמה מליוני אנשים שיצאו ממצרים.

אבל בואו ונתבונן בגחלת הזו, ננפח בה ונשלהב אותה. הנה מליוני אנשים קמים ועוזבים את מקומם. אדם יחשוב לעצמו איך היה מגיב אם היו באים ואומרים לו: 'עוד שעה, אתה צריך לעזוב את הבית שלך יחד עם כל בני ביתך'. ולאן נלך? - אל המדבר, המדבר הגדול והנורא אשר בו נחש שרף ועקרב, וצמאום אשר אין בו מים (דברים ח' ט"ו). וכאן לוקחים מליוני אנשים ואומרים להם לעזוב את ביתם, את הרכוש ואת הכל, ומודיעים להם שהולכים אל המדבר. הרי זה דבר מבהיל! מה יהיה במדבר? מה נאכל ומה נשתה?! במדבר בלילה יש קור אימים, וכי זה מקום המתאים לקחת לשם ילדים רכים!?

ובאמת כתוב במדרש (שמות רבה כה, ז) שהיו אומות העולם אומרים "עתידין אלו למות במדבר". האומות שחקו ואמרו, שם במדבר יהיה הסיום של ישראל. וכי איך יחיו שם?! היכן יגורו? ביום יקבלו מכת שמש, ובלילה מכת קור! בלי מזון אכילה ושתייה. אין שום אפשרות לחיות במדבר אפילו זמן קצר, בוודאי עם כל הילדים והטף.

ועם כל זה, כלל ישראל לא חוקרים ולא דורשים, אלא יוצאים ממצרים. הם לא באים אל משה ואומרים לו, 'כבוד הרב במחילה, מה אני יאכל?!' 'מה אתן לילדים שלי לשתות?!' לא. הקב"ה אמר לצאת אל המדבר - יוצאים. וכך אומר הפסוק: וגם צידה לא עשו להם. אל תחשוב שכל אחד אמר, 'טוב, לפחות אכניס כמה מנות קרב לתיק, שיהיה לנו מה לאכול בדרך'. 'צידה לא עשו להם', הם קמים והולכים בלי לקחת אתם כלום. ודרשו רבותינו (מכילתא פ"ד), מגיד שבחן של ישראל, שלא אמרו איך נצא למדבר בלא צידה אלא האמינו והלכנו.

מי שחי אמונה - אין לו שאלות וספיקות

כשאדם מתבונן בזה כך וממחיש את הדברים, הוא כבר מתחיל לשמוע בפסוק הזה ציור חדש. שש מאות אלף אנשים הולכים עם המשפחות שלהם אל המדבר בלי

נבואות שמויעדות לנביא עצמו ולא בשביל לאומרם לכלל ישראל כמו שכתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ז ה"ז), וזהו הקשר היותר נשגב אל הקב"ה שיכול אדם יציר חומר להגיע אליו.

שאלות ובלי תהיות. מדוע? - מפני שהאמינו. והיכן שיש אמונה - אין שאלות. כל השאלות 'איך יהיה', 'מה יהיה', 'מאיפה יהיה' וכיוצא בזה, מגיעים כשאין אמונה. וצאו וראו, אדם ששומר שבת, אף פעם לא ישאל מאיפה תבוא לו הפרנסה אם יום אחד בשבוע לא יעבוד, כיון שהוא יודע נאמנה ומאמין שהשבת היא מקור הברכה והיא זו שתביא לו את הפרנסה לכל השבוע. אבל אלו שלא מאמינים בזה, אם תאמר לו דבר כזה שיום אחד בשבוע לא יעבוד, הוא יאמר לך 'אני לא יכול'. לפי החשבונות שלי אם ארבע ימים בחודש לא אעבוד, אחרוג מהתקציב, ובפרט שדווקא הימים האלו מביאים לי פדיון כפול'.

יותר מזה. אחד שהוא בן תורה ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, לא ישאל את עצמו 'מה יהיה, השלטונות החליטו להעלות את המיסים, עוד מעט יהיה מס נשימה... איך נחיה, ואיך נגמור את החודש'. הרבה שואלים את השאלות האלו, אבל מי שהוא בן תורה אמיתי יודע שהשאלה היא לא 'איך נגמור את החודש', אלא 'איך גמרנו את החודש שעבר', ועל זה צריכים לתת את הדעת.

מעשה היה באחד מגדולי האדמו"רים, בעל הבני ישיבכר זצ"ל, שפעם ביקש שיבואו כל התלמידים שלו, אחד מהם לא יהיה נעדר. נקבצו ובאו כל החסידים. אמר להם האדמו"ר, תראו, אני מצווה עליכם דבר, ואני לו למי שלא יקיים את דברי. כולם נפחדו ונבהלו, הרי גם כך תמיד היו עושים כל מה שאמר להם האדמו"ר, גם אם לא איים, כל שכן עכשיו שמאיים.

אמר להם האדמו"ר, אני רוצה שכל אחד ילך לביתו, יקח דף ונייר, ויחלק אותו לשתי טורים. בטור אחד יכתוב את כל ההכנסות החודשיות שיש לו, ובטור השני יכתוב את כל ההוצאות שיש לו. ואחר כך, כשתגמרו לערוך את החשבון הזה, תביאו לי אותו. אבל זאת אני מבקש, שזה לא יהיה דיווח כוזב כמו שמגישים למס הכנסה... אלא דיווח אמיתי שכל הכנסה וכל הוצאה כתובה שם.

ביוון שכך אמר להם האדמו"ר ועוד איים עליהם שהם חייבים לעשות את זה ואם לא אוי ואבוי להם, הלכו כל אחד לביתו והתחילו לערוך חשבונות. כמה קיבלו מכאן וכמה הכניסו משם, וכן בטור השני כתבו כמה הוצאות הוציאו על זה ועל זה, עד שהשלימו את המלאכה וחזרו אל האדמו"ר והביאו לו את כל הרשימות של ההוצאות וההכנסות.

לקח האדמו"ר את הרשימות, והראה להם איך לכולם ההוצאות גדולות יותר מההכנסות. שאל אותם האדמו"ר, הנה הבאתם לי פה דיווח מדויק, ואתם רואים שההוצאות גדולות יותר מההכנסות, אז איך אתם חיים? ממה אתה מתפרנסים? - אף אחד לא ידע לענות.

אמר להם האדמו"ר, הנה לכם, תראו איך שכל הקיום של האדם הוא בדרך נס. אדם חושב שהוא מפרנס את עצמו, הוא טורח מכאן וטורח משם, ולא יודע ולא מרגיש שבאמת

גם אחרי כל הטרחה המרובה שלו אין לו די לפרנסתו, אם לא שהקב"ה עושה אתו ניסים וזן אותו. וכל אחד שישב ויעשה כאלו רשימות מדוקדקות של הוצאות והכנסות, יראה שהרבה פעמים ההוצאות היו גדולות מההכנסות והוא חי בדרך נס.

מי שחי עם אמונה, אין לו שאלות 'איך נגמור את החודש' ואין לו ספיקות. בני ישראל שהיה בהם את האמונה, לא שאלו את משה 'איך נצא אל המדבר', 'מה נאכל' ו'מה נשתה'. מה נאכל? - אמונה. מה נשתה? - אמונה. הם יודעים שהכל בידי הקב"ה, ועליו הם השליכו את יהבם.

זה מה שלמדנו מהפסוק הזה 'ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה', וזה מה שאנחנו מוציאים ולומדים לקח מהפסוק הזה, כאשר אנחנו מהפכים בו. עם כל זה שהם יוצאים אל המדבר, מקום שאדם לא יכול לחיות בו יום אחד בלי התנאים הנחוצים לו, ולמרות שהם לא שיערו שיהיה להם מן ושליו, ענני כבוד ועמוד אש, עם כל זה הם לא שאלו שאלות אלא קמו והלכו, מתוך ידיעה שבין אם יהיה שרב ובין אם יהיה קרח - הקב"ה אמר ללכת והם הולכים.

זכרתי לך חסד נעורייך

והקב"ה החזיר לנו על זה. 'ירמיהו נביא התוכחה, בא להוכיח את ישראל ולהחזיר אותם בתשובה, ולא עלתה בידו. במדרש כתוב (שוחר טוב תהלים קל"ז) שכשחרב הבית התחילו ישראל לבכות, ואמר להם ירמיה, "עכשיו אתם בוכים? חייכם אילו שעה אחת מקודם הייתם בוכים לא היה הצער הגדול הזה", אבל עכשיו כבר מאוחר. וירמיהו הוכיח את ישראל במסירות נפש של ממש והכניס את עצמו בסכנת נפשות, וכמו שמבואר בפסוקים שזרקו אותו לבור הטיט ועוד, והיה מקפח את חייו אם לא שהיו נעשים לו כמה ניסים.

ואומר הנביא ירמיה (ב, א), הלוך וקראת באוני ירושלים לאמר כה אמר ה', למרות כל התוכחות ולמרות כל נבואות החורבן, עם כל זה: **זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה.** כי אכן כמו שאמרנו, מליוני אנשים שכל אחד מהם לא חס לא על עצמו, לא על אשתו ולא על בניו, אלא הולך למדבר הגדול בלי שום חשבונות, יהיה מה שיהיה, בגלל הציווי שקבלו מה' יתברך. אומר הקב"ה, נכון שישראל

ג. מה כן לקחו אתם בני ישראל? אומר הפסוק 'משארותם צרורות בשמלותם על שכמם'. ואמרו רבותינו (מכילתא בא פ"ג), אלו שיירי מצה ומרור. את שיירי המצוה כן היה חשוב להם לקחת, ונטלו אתם את שיירי המצות והמרור. ומביא רש"י בשם רבותינו, "אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם, מחבבין היו את המצוות". למרות שלכל אחד היו תשעים חמורים לוביים (במורות ה' ב'), עם כל זה לא הניחו את שיירי המצוות האלו על החמורים, אלא לקחו את זה בעצמם ובגופם.

חוטאים ונכון שעתיד לבוא החורבן, אבל עם כל זה אני זוכר לכם את המציאות הזו שהלכתם אחרי למדבר, בכח האמונה, בלי ספיקות ובלי שאלות.

ומיד לאחר מכן כתוב, קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו. כל מי שנגש לפגוע בישראל, הרי הוא כמו מי שמועל בהקדש, והכל חקוק בשמים והוא יבוא על עונשו. כל מה שעושים האומות לישראל "הכל כתוב ורשום בפורפירא דילי", כמו שאמרו במדרש (הובא בילקוט שמעוני במדבר פל"א).

המאמין תולֵה את עיניו רק בהקב"ה

בדור שלנו יש הרבה תהיות, הרבה שאלות והרבה ספיקות, ואנחנו צריכים להתחזק להאמין בה' יתברך כדרך ישראל סבא, כדרך אבותינו, שהלכו אחרי הקב"ה במדבר בלי שאלות וחקירות ודרישות. עלינו לדעת שהקב"ה ית"ש הוא זן ומפרנס לכל, הוא מחיה הכל ובידו הכל, ואיננו תלויים בידי בשר ודם בשום נושא והיבט.

שמועתי מעשה נפלא על אחד מגדולי האדמורי"ם לפני כמה דורות, ושמו רבי מרדכי מנשכין זצ"ל. הוא היה פועל ישועות נפלאות, ויש עליו הרבה סיפורים נפלאים מאד. בדורו היה אדם אחד, של"א היה מנוגע ביסורים ובחלאים לאין מספר, וכל מיני החלאים שנמצאים אצל ספרי הרופאים, באו עליו. היה חולה במחלה פלונית ובחולי אלמוני ובמכאוב פלמוני, ובנוסף לכל היה גם עני מרוד, שהרי עניות וחלאים באים ביחד, כמו שאמרו (בבא בתרא קעד): 'בתר עניא אזלא עניותא'.

האיש הזה לא הניח רופא או רפואה שלא ניסה וחיפש תמיד מזור לחלאיו, אך לא עלתה בידו כלום. יום אחד סיפרו לו שיש בעיר פלונית אדם קדוש שהרבה באו אליו ונושעו שלא בדרך הטבע, רבי מרדכי מאושפיו, והמליצו לו 'לך אל הרב הזה. כשהוא יראה אדם כמוך מלא בחלאים ויסורים, בטח ובטח שיחמול עליך וירפא אותך'. אז בדור ההוא, זה לא היה כמו היום שבקלי קלות וברגע אחד אפשר להגיע מעיר לעיר וממדינה למדינה, אבל בלית ברירה הוא יצא לדרך הארוכה.

כמה שבועות הוא הטלטל בדרכים, כשבכל הזמן הזה הוא מחכה ומייחל מתי כבר יגיע אל הרב וישטח בפניו את כל הצרות והיסורים שהם מנת חלקו, ואז אז, חשב האיש, הרב יניח את ידיו על ראשו ויאמר 'ברוך תהיה', ומיד הוא יבריא. וכך הוא עושה את כל הדרך הארוכה הזו, עד שאכן סוף סוף הגיע אל רבי מרדכי מנשכין.

נכנס היהודי אל הרב והתחיל מספר לו את גודל התלאות והצרות שיש לו, ואחר כך הוא מבקש מהרב, 'כבוד הרב, בבקשה תרחם עלי ותעזור לי. תתפלל עלי ותושיע אותי, כי רק אתה יכול להציל אותי', וכיוצא בזה. אחרי שגמר את כל הדרשה הזו אמר לו הרב,

'מצטער, אבל אני לא יכול לעזור לך'. כשהיהודי שמע את זה, נחרד. אמר היהודי לרב, 'הרב, אז מה אעשה?' 'האין לי תקווה?!' אמר לו רבי מרדכי, 'אתה צריך לצאת מהעיר הזו, ואתן לך כתובת של פרופסור בעיר אחרת, וממנו תבוא לך הישועה'.

שמע את זה היהודי ואמר לעצמו, טוב, גם זו חצי נחמה. העיקר שאמצא מי שירפא אותי. שאל את הרב, 'מי הוא הפרופסור הזה?' אמר לו הרב, 'בעיר פלוגית יש רופא אומן שמרפא את כל סוגי החלאים, וכל מי שבא אצלו חולה - יוצא ממנו בריא'. שמע היהודי, סבר וקיבל. הטלטל עוד שבוע בדרכים עד שהגיע לאותה העיר, ומיד השאלה הראשונה שהוא שואל את האנשים שם: 'תגידו לי, איפה גר הרופא הגדול, הפרופסור הידוע?!' תמחו האנשים ואמרו לו, 'בעיר שלנו?!' - אין כאן פרופסור'. התפלא האיש, וכי הרב הטעה אותי, ואין כאן פרופסור? אולי לא שמעתי אותו טוב. 'אמרו לי בבקשה, דוקטור יש כאן?!' אמרו לו, 'גם דוקטור אין כאן, בקושי חובש יש'.

רבון העולמים, השתומם היהודי. 'הרי שמעתי טוב את דבריו של הרב ששלח אותי לכאן ואמר לי שכאן בעיר יש רופא שברגע אחד יוכל לרפא אותי. וכי הוא צחק עלי?!' המשיך האיש לשאול עוד אנשים, וכולם עונים לו את אותה התשובה, 'אין כאן לא פרופסור ולא דוקטור'. כמה עגמת נפש היתה ליהודי הזה, וכמה תמיהה ופליאה על הרב. וכי כך עונים את המעוקות? הטלטלתי בדרכים כל כך הרבה, בשביל לגלות שאין כאן כלום?!

חזר היהודי אל רבי מרדכי, כשכולו שבור ורצון. 'כבוד הרב', אמר היהודי, 'הגעתי לעיר הזו שאמרת לי, ואין שם שום דבר'. אמר לו רבי מרדכי, 'תגיד לי, אחרי שאמרת שאין בעיר הזו שום רופא, אם יש שם חולה בעיר מה הוא עושה?!' הרי אין שם שום רופא! אלא מאי, הוא מתפלל להקב"ה שיהיה בריא - זהו הפרופסור הגדול... (הובא בספר סיפורי חסידים פרשת בשלח).

יש אחד שחושב שרופא פלוגי יעזור לו ורופא אלמוני יושיע אותו, ואת הקב"ה הוא מוציא מן התמונה. אבל בני ישראל האמינו בה', לא חקר ולא שאל, 'מה נאכל' ו'מה נשתה', ואף שאלו הם שאלות אמיתיות ואין קיום טבעי במדבר, למרות זאת הם לא שאלו כלום, ואכן ניסי נסים נעשו להם. אכלו מן, מאכל מלאכי השרת, אכלו שליו ושתו מבארה של מרים, כל מעדני עולם.

זהו המאמין שאין לו שאלות ואין לו ספיקות. הוא יודע שגם אם הוא לא מבין, הוא עושה את מה שציוו אותו. והתפקיד שלנו בדור הזה הוא לחזק בעצמנו את האמונה ולסלק מעלינו את התמיהות, הקושיות, הספיקות והתהיות.

חיזוק האמונה על ידי עסק התורה

יש הרבה עצות איך לחזק את האמונה, ובראש ובראשונה - תורה. כשאדם רחוק מתורה, הוא רחוק מכל מעלה ומכל מידה טובה. צאו וראו שכל האפיקורסים אין להם שום שייכות לתורה, ולכן יש להם ספיקות, תהיות וקושיות. אבל אלו שמחברים לתורה וקשורים לחי החיים ית"ש, אין להם שייכות לכל אלו השאלות והספיקות.

כל תוספת של דביקות בתורה מקשרת את האדם אל בוראו, וממילא זה מסלק ממנו את כל השאלות ומחזק בקרבו את האמונה. כמו ששמעתי פעם מאחד הגדולים שאמר, 'מה צריך יותר מלימוד פרק אחד עם רש"י'. כשאדם יושב ולומד פרק אחד בחומש עם פירוש רש"י בעיון, זה עצמו כבר סיבה לחזק בו את האמונה ואת הקשר עם התורה ועם חי עולמים ית"ש. ואמנם כל זה בלימוד בהתבוננות, אבל אם קוראים את זה בשטחיות ובמהירות, וכמו שקורה לפעמים באלו מקומות שאם החזן מאריך קצת בקריאת התורה כבר יורדים לחייו, וכמו ששמעתי שהיה אחד שצעק לחזן 'למה אתה מאריך, והלא החמין כבר מתקרר'... כמה תועלת תוכל לצאת מקריאה בשטחיות ובמהירות כזו, בלא התבוננות!?

וגם לימוד בחיבוריהם של רבותינו שעוסקים בעניני אמונה, יכול הרבה לחזק בזה, כמו למשל אגרת תימן של הרמב"ם, ועוד.

חטעם שהתקדשו הבכורות

בהמשך הפרשה: וידבר ה' אל משה לאמר קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא. את הפסוק הזה אומר כל יהודי בכל בוקר בשעה שמניח תפילין, וגם הפסוק הזה, כמו שדברנו למעלה, אנחנו צריכים להפוך בו ולהפוך בו, לשלח את הגחלת עד שתהפוך לאש מתלקחת בעצמותינו.

הפסוק הזה מלמד אותנו, שעלינו לקדש את הבכור. ולכאורה צריך להבין, למה אנחנו צריכים לקדש את הבכור?! על מה ולמה הבכור עדיף על שאר הבנים, וכי למה לא נקדש דווקא את בן הזקונים?! מהי המעלה המיוחדת שיש לבכור!?

יש מכתב נפלא מהסבא מקלם (נדפס בספר אור רש"י שמות מאמר ר"ח), ואומרים שהוא כתב אותו אל אחד מהברונים מבני משפחת רומטשילד^ד, שהיה ידוע בצדקתו ובחסידותו. וזה לשונו שם: על זה תמכתי יסודי לבוא בכתובים להודות להוד כבוד מעלתו, היות וקבלתי טובה,

ד. דורות הראשונים של בני המשפחה העשירה הזו היו יראי שמים מרבים, ויש עליהם סיפורים נפלאים מאד. שמעתי מרבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (שליט"א), שבנות משפחת רומטשילד בדורות הראשונים שהיו מדקדקות בהלכה עד קצה האחרון, לא היו ישנות בשבת על מיטה

ואסור להיות כפוי טובה, אני מוקיר טובה ושולח לך בזה מכתב תודה זה, להודות לו ולברכו על כל חסד שעושה תמיד עם עדת ה' יתברך. ואל יחשדני ח"ו על אשר להנאת עצמי אדרוש, חלילה לי מזאת. לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא אני כותב את זה, אלא שלפי דעתי הדלה מחייב אני על פי דין להודות לו ולברכו על הטובה הגדולה והעצומה שעושה עם כלל ישראל. למרות שאני לא מקבל את הטובה ממך, אבל סוף סוף היות ויש כאן יהודי שעוזר ותומך לכלל ישראל, מוטל עלי חיוב להודות ולברך אותך. אחרי איש רום המעלה כמוהו יחי' עומד

אלא על כורסא או על כסא. מדוע? כי כשאדם ישן בלילה השיער שלו מתבלבל, ולהסתרק בשבת הלא אסור, וכיון שהיו באים אצלם מבני משפחות המלוכה להתארח בשבת, והיו צריכים לשבת אתם בצורה מכובדת, לכן היו ישנות על כסא, למרות הקושי הגדול, כדי שלא לבוא לידי מכשול של סירוק בשבת. אחד מבני משפחת רוטשילד היתה לו הנהגה מופלאה, שבכל חודשיים היה מחליף את פרשיות התפילין שלו. אצלנו אדם יורש תפילין מהסבא שלו, ומוריש אותם הלאה לנכד שלו... אבל הוא היה בכל תקופה קצרה מחליף את פרשיות התפילין, כדי לראות ולוודא שהם בתכלית ההידור.

והיה מביא אותו רוטשילד כמה סופרים אליו הביתה, והיה מבקש מהם לכתוב ספרי תורה ומשלם להם את שכרם בעין יפה וברוח נדיבה. פעם אחת הגיע אליו אחד הסופרים כדי להציג בפניו את הדו"ח של ההוצאות שהיו לו בעבודתו ולבקש את שכרו, והתחיל לספר, בחודש הראשון היו לי כך וכך הוצאות, ובחודש השני היו לי כך וכך הוצאות ומגיע לי בשכרי כך וכך, והיה מונה את החודשים לפי מנין הגויים.

רוטשילד שמע את הדברים, והם צרמו לאזניו. איך זה שסופר ירא אלוקים ידבר ויספור את מנין החודשים לפי מנין הגויים, ראשון שני ושלישי?! וכי אי אפשר לדבר לפי מנין החודשים שלנו, תשרי, חשוון וכסליו?! אחרי שגמר אותו סופר את כל החשבונות ואמר לרוטשילד כמה מגיע לו חלף עבודתו, אמר לו רוטשילד ובכן, הנה לך שכרך שבקשת, ואתה קח לך גם את ספר התורה שכתבת ולך לך לחיים טובים ולשלום. מפני שסופר שמתעסק עם מנין החודשים שלהם, אין לי רצון שיהיה אצלי בבית.

אף על פי שאין איסור בדבר, עם כל זה סופר שכותב ספר תורה לרבים, צריך שכל כולו יהיה בקדושה ובטהרה, בלי שמץ של דבר אשר לא כדת.

זו היתה יראת השמים של הדורות הראשונים של בני משפחת רוטשילד, ורבים מהם עמדו לימין ישראל ועזרו לבית ישראל בכל כחם. ואמנם בדורות האחרונים נעלם כל השבח הזה, ובאמת שמעתי מאדם גדול שאמר שהרבה פעמים אדם מבקש עשירות, ואכן יתכן שהעשירות תהיה לו טובה אם תבוא לו, אבל יש בה סכנה לזרעו. הרבה פעמים יש שאדם נעשה עשיר והוא משכיל להשתמש בכסף בתבונה, אבל בדור הבא, הבנים שלו יכולים לקחת את הכסף שלו ועל ידו לצאת ולהדחות מכלל ישראל לגמרי, וכמו שהיה עם המשפחה הזו, שבדורות הראשונים היו כולם יראי שמים צדיקים וחסידיים, ואילו על הדורות האחרונים אסור לדבר.

לפני מלכים יתיצב ומחזיק במעוז הדת, מה יעשו אזובי הקיר, ממנו יראו וכן יעשו הנה קידוש ה' גדול ממנו ועל ידו בכל העולם ושכרו הרבה מאד.

זו ההקדמה איתה פותח הסבא מקלם את מכתבו לרוטשילד, ועתה הוא כותב יסוד גדול אותו הוא מלמד אותו ואותנו יחד עמו, במעלת קידוש ה'. הפסוק בא ומצווה אותנו לקדש את הבכורות, ולפני חטא העגל היו העובדים במקדש רק הבכורות, וכך היה אמור להיות לדורות, אבל אחרי שחטאו מה שחטאו במעשה העגל נתבטלה מהבכורות המעלה הזו, והכהנים עמדו במקומם¹. ולמה זכו הבכורות לקבל מעלה זו, להיות העובדים במקדש?! הלא לא מצאנו שגילו לנו רבותינו שום הנהגה מיוחדת שעשו הבכורות במצרים לפני משורת הדין, ולא ראינו איזה מעשה של מסירות נפש שעשו בשביל כלל ישראל, ואם כן למה זה זכו להתקדש בקדושה זו?!

ויותר מזה, מעיר הסבא מקלם, לא רק שלא מצאנו שהבכורות גמלו חסד מיוחד עם כלל ישראל, אלא יותר מזה, מצאנו שהקב"ה הוא הוא שגמל אתם חסד, כאשר הכה הקב"ה את בכורי מצרים ופסח על בתי ישראל וניצלו הבכורות. ומה הביאור בכל זה?!

אבל, אומר הסבא מקלם יסוד נפלא, זהו גופא הסיבה שלכך התקדשו הבכורות. הואיל ועל ידם התקדש שם שמים, כשבכור מצרי מת ולעומתו בכור ישראל חי, וניכר במוחש לעין כל כבוד ה' והתקדש שם שמים על ידי בכורות ישראל שנותרו חיים. אפילו שמצד הבכור עצמו לא היה שום דבר, שהרי הבכור לא עשה שום פעולה כדי לקדש את שם ה' אלא ישב בביתו כרגיל, אבל כיון שסוף סוף על ידו נפעל ריבוי של קידוש שם שמים, זה גרם לו את המעלה הזו, והיתה זו סיבה מספקת כדי שייזכו להתקדש ולהיות כהנים לה' יתברך.

למרות שכל קידוש שם שמים שהיה על ידי הבכורות נעשה בדרך ממילא וללא כל פעולה מצידם, עם כל זה זכו מחמת זה למעלה הזו של 'קדש לי כל בכור'.

אומר הסבא מקלם, אם כן, הבה ונתבונן. כאן למדנו מה מעלתו העצומה של מי שזכה לעשות קידוש שם שמים בדרך ממילא וגרמא, ללא עשיה מצידו, שזוכה בעבור זה להתקדש להיות עובד במקדש. ואם כן הלא הדברים קל וחומר, ומה מי שלא התכוון כלל שיהיה קידוש שם שמים על ידו שכרו גדול כל כך, מי שמתכוון לשם שמים בפעולותיו, במעשיו או בממונו, על אחת כמה וכמה ששכרו עצום וחלקו רב ונשא, וכמה הוא מוסיף קדושה בעצמו. ומוסיף הסבא מקלם, עוד חידוש. בפסוק כתוב, ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם עד בכור בהמה, על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם

ה. ואמנם כתב האור החיים הקדוש (בראשית מט, כח) שלעתיד לבוא יחזרו הבכורות לעבוד בבית המקדש כמו שהיה בעבר, שהרי נאמר 'קדש לי', וכל מקום שנאמר 'לי' הוא לעולם.

הזכרים וכל בכור בני אפדה. כאן בפסוק כתוב דבר נפלא עוד יותר, שאפילו בהמה שאין לה לא דעת ולא תבונה, ולא כיוונה מאומה, עם כל זה היות ועל ידה התקדש שם שמים כאשר מתו כל בכורות הבהמות של המצרים ולעומתם אלו של ישראל נותרו חיים, זכתה בכור הבהמה להתקדש 'קדש לי כל בכור פטר כל רחם באדם ובבהמה לי הוא', ועד היום הזה נוהגת קדושה בבכור, והמטיל מזם בבכור בזמן הזה עובר באיסור ולדעת הרבה ראשונים זהו איסור תורה. ואמנם עושים כיום תחבולה ומוכרים את הבהמה טרם לידתה לגוי כדי שלא יתקדש הוולד בקדושת בכור, אך עצם הקדושה נוהגת בזמן הזה.

זהו ענין קדושת הבכורות, בכור אדם ובכור בהמה, שזכו שעל ידם התקדש שם שמים בדרך ממילא, ולכן התקדשו לדורות. ועל אחת כמה וכמה אלו שמקדשים שם שמים, כותב הסבא מקלם לאותו ברון מבני רוטשילד, וממנו יראו וכן יעשו.

אבדה האמונה ונכרתה מפיחם

ובפרט בדור הזה, כותב הסבא מקלם שהיה לפני כמאה שנה, אשר בעוונותינו הרבים אבדה האמונה ונכרתה מפיחם, כלשון הפסוק (ירמיה ז, כח). וכוונת המקרא לומר, שהיו כאן שתי רעות, גם אבדה האמונה מהלב, והלב פסק מלהאמין, ולא די בזה אלא שגם 'נכרתה מפיחם', אפילו הפה כבר הפסיק לדבר מעניני אמונה.

וזו רעה כפולה, כיון שהפסוק אומר (דברים ל, יד) 'בפיך ובלבבך לעשותו', וביאר המשגיח זצ"ל כי הרבה פעמים הפה פועל על הלב ומשפיע עליו, לטוב ולרע. אדם שכל הזמן מדבר על כסף כסף וכסף ושאר עניני עולם הזה, באמת בסוף הופך האדם הזה להיות חתיכה של עולם הזה. מדוע? מפני שהפה שלו שכל הזמן דיבר בעניני העולם הזה החלף ובלה, השריש בתוך הלב שלו את קניני העולם הזה. ולהיפך, אדם שמדבר בעניני אמונה, אפילו אם לפי שעה עדיין הלב שלו לא מאמין מספיק, עם כל זה היות וכל הזמן הוא סח ומדבר אמונה אזי 'בפיך - ובלבבך לעשותו', הפה פועל על הלב.

וכך אומר דוד המלך ע"ה בתהלים (קטז, ט), 'האמנתי כי אדבר', כשאדם מדבר בעניני אמונה אזי 'האמנתי', זה מחדיר בעצמותיו אמונה. למשל אמירת י"ג עיקרי האמונה, יש בכחה לחזק ולהוסיף בלב של האדם אמונה. ואמנם יש אחד שאומר י"ג עיקרים בכל בוקר בשעה שמקפל את הטלית והתפילין שלו, והיה אם גמר לקפל את הטלית קודם שסיים את אמירת כל הי"ג עיקרים, הוא אומר 'בסדר, את השאר אשלים מחר'. לא על אמירה כזו אנו מדברים, אלא באמת על אמירה מתוך התבוננות, כזו שאכן תשאיר רושם בנפש ותחדיר ללב אמונה. **הכרתי** אחד מחכמי ירושלים שכשהיה אומר את י"ג העיקרים, היו כל המתפללים עומדים דוממים למראהו הנפלא, איך שהיה אומר אותם בהתלהבות, בחיות, ובמנגינה עריבה.

יש אחד שאומר 'אני מאמין' בתמיהה, "אני מאמין? - לא יודע, אולי כן אולי לא..." אבל אצלו ראו איך באמת זה בקע מתוך הלב שלו, באמונה טהורה, בלב ונפש חפצה. וכזו אמירה, וודאי שמשיפה.

הגאון רבי חיים מצאנז זצ"ל היה גם כן נוהג לומר בכל יום את "אני מאמין", את י"ג עיקרי האמונה. איך הוא היה אומר אותם?! לא כמו שאנו אומרים, כאילו היו ח"ו עשרת בני המון, בנשימה אחת... הוא היה אומר: אני מאמין, ואז היה עוצר ושואל את עצמו: חיים, אתה באמת מאמין, או שאתה רק אומר שאתה מאמין?! ואז היה יושב וחושב וחושב, מפשפש בתוך תוכו וממשמש ובודק, עד שהיה אומר "כן, אני מאמין!" וממשיך הלאה.

אבדה האמונה, אומר הפסוק. ומדוע? - נכרתה מפיהם. כל זמן שאדם מדבר בעניני אמונה, יש תקוה שהדיבורים האלו יחדרו אל תוככי תוכו וישפיעו עליו, אבל אם גם מפיו הדיבורים האלו נכרתו, המצב חמור שבעתים.

בדור כזה, מסיים הסבא מקלם את מכתבו, איש רם כמוהו שמקדש שם שמים בפרהסיא על ידי שמתייצב לפני מלכים בכל מקום ומקום ומקדש שם שמים, שכרו מרובה ועצום מאד, כמו שאמר הירושלמי, אם ראית דור שהדור מתרפין בו מדברי תורה, עמוד והחזק בה והוי אתה מקבל שכר כולם. ה' ישמרהו ויברכהו בזכות שהוא מקדש שם שמים אשרי חלקו בזה ובכא.

אם כן, מצאנו במכתב הזה של הסבא מקלם את ההסבר בפסוק, למה זכו הבכורות והתקדשו. כאן ראינו מה רבה מעלתו של מי שמקדש שם שמים, אפילו בדרך גרמא וממילא, ומה נשכיל ונבין מה רב ועצום חלקו של כל מי שעושה פעולה שיש בה קידוש שם שמים, אם הוא מתכוון לכבוד ה' יתברך.

שיהא שם שמים מתאהב על ידך

מהו קידוש שם שמים?! איך הוא מתבטא?!

הגמרא במסכת יומא (פו.) עוסקת בעניני קידוש שם שמים, וכך מלמדת אותנו הגמרא איך לקדש שם שמים: **שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא, זה תחילת הכל,** שיהיה בידו עסק התורה, כי בלא תורה לא שייך שום דבר ושום מעלה נכונה. ומפרש רש"י: קורא מקרא, שונה, משנה, משמש תלמידי חכמים, רש"י בכל הש"ס מפרש ששימוש תלמידי חכמים אינו מה שאנחנו חושבים ששימוש הוא להביא לחכם את הספל של הנטילת ידים או לפתוח עבורו את דלת המקווה שייכנס לטבול שמה. מהו שימוש חכמים אמיתי? אומר רש"י, "הוא לימוד התלמוד, ללמוד את יישוב טעמי המשניות, מה טעמים" (רש"י ברכות מ"ז ב', יומא פ"ו א', מגילה כ"ו ב' וכו' ב', סוטה כ"ב א', בבא מציעא ל"ב ב', חולין מ"ז ב'), כלומר, להבין

מה הסברא שיש בהלכות, מפני שהסברא היא שנותנת את הטעם בהלכה, ויהיה משאו ומתנו בנחת עם הבריות. יש הרבה בני אדם שהמשא ומתן שלהם עם הבריות תמיד לא בנחת. את זה הוא עוקץ, על השני הוא צועק, על השלישי מלגלג וכיוצא בזה. בשביל מה?! תדבר עם השני בחיוך, בטוב לב, בנחת וברוגע. מה הבריות אומרות עליו, על אחד כזה?! אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה אוי להן לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדוהו תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו.

אדם שיושב ועוסק בתורה ומשאו ומתנו בנחת עם הבריות, הוא זה שמקדש שם שמים, והוא זה שגורם שיהא שם שמים מתאהב על ידו. וזה התפקיד שלנו עכשיו, להשתדל בעצמנו להיות כאלו ששם שמים מתאהב על ידם, שנהיה אלו שנוכח לקדש שם שמים.

משאו ומתנו בנחת - בראש ובראשונה בבית פנימה

'יהיה משאו ומתנו בנחת עם הבריות', מאיפה מתחיל?! בראש ובראשונה עם המקורבים אל האדם, עם בני ביתו. הרבה פעמים אדם מתייחס לכל הסובבים אותו ברחוב בכבוד ובנימוס, מלבד לבני ביתו, אותם הוא מזניח. למה? וכי מה אם זו היא אשתך, ואלו הם בניך?! וכי מפני זה אתה פטור מלדבר אתם בנחת? מלחייך להם?! וכי אתה פטור מלקנות להם מידי פעם איזו מתנה?! ולא המדובר לקנות להם מתנה יקרה, כגון מכונת בשביל עצמו... אלא מתנה כזו שתראה להם שהם חשובים בעיניך.

בעל החינוך כותב שזהו דבר פלא, שהרי לא שמענו על אדם שילך ברחובה של עיר ויצעק על אנשים אחרים סתם כך. מדוע? כי למה לו לאדם לקלל ולבזות ולצעוק על חברו, אם לא עשה לו כלום?! - ואכן, הסברא הזו סברא נכונה. אבל אם כן, למה על אשתו הוא צועק, ואותה הוא יכול לבזות נורא נוראות?! ואדרבה, הרי בלי אשתו אדם לא יכול להיות, ואיך זה שדווקא עליה הוא מסוגל לצעוק?! אותו אחד ברחוב שלא עשה לך שום טובה, אתה מכבד אותו לא גוער בו ולא נוזף בו אלא מוחיך אליו, ואילו על אותם אלו שהם עוזרים לך בכל מכל כל, אשתך ומשרתך, שכל מה שאתה מבקש מהם הם עושים ולפעמים אפילו לפני שאתה מבקש, עליהם יוצא הקצף?! עליהם אתה צועק וצווח?!

הלא פלא הדבר, כותב בעל החינוך. ובאמת מנין זה בא לנו?! מה"אני". כשאדם חושב את עצמו שהוא בעל הבית וכולם כאן בבית נועדו להיות משרתיו ועושי דברו ורצונו, ממילא הוא בא לדבר זה. כאשר אדם תופס את מנהג פרעה שעליו אומר הכתוב "אני הכבדתי את לבו", ודרשו כי ה"אני", המציאות הזו שהוא הגביה את עצמו מעלה מעלה, היא שהכבדה את לבו, אכן הוא בא לכלל כעס על בני ביתו. אבל אסור לנו להיות פרעה! אנחנו צריכים להתנהג בביתנו באהבה אחוה ורעות, שחלילה לא יהיה מצב כזה שבני הבית יגרעו מסתם אנשים אחרים.

רבותינו הזהירו הרבה על הענין הזה. בגמרא (בבא מציעא נט.) מסופר שרבא שאל את בני מחזוא, האם אתם רוצים עשירות? - כולם רוצים עשירות. וכי מי לא רוצה עשירות? אומר רבא, יש לי עצה עבורך איך תהיה עשיר. אם תכבד את האשה ותקנה לה מה שצריך, תזכה לעשירות. ודברי רבותינו לא יפול מדבריהם צרור ארצה, ואם כך אמר רבא, כך יהיה. אבל אנשים את זה שוכחים, ומחפשים דרכים אחרות להתעשר.

זהו התפקיד של כל אחד ואחד, שיהיה משאו ומתנו בנחת עם בני ביתו. ולאחר מכן שיהיה משאו ומתנו בנחת עם השכנים ועם החברים. כמה קטטות יש בין שכנים בחורף, כאשר ההסקות פועלות ויחד איתם נדלק גם הגיהנם?! זה אומר 'בשעה זו וזו אני צריך את ההסקה פועלת', וזה אומר 'בשעה הזו דווקא אני זקוק לה', ואש המריבה מתלקחת. אני מכיר שכנים שלא מדברים ביניהם מילה בימות החורף, כי בגלל הויכוח על ההסקות קפאה לה הידידות ואיננה, ורק בימות הקיץ הם מדברים... וכי זו היא חכמה? להיות שכנים וידידים רק בקיץ?! אדרבה ואדרבה, אפילו שהוא מדליק בשעות שלא נוחות לך, אל תקפיד עליו ואל תקנטר אותו, אלא תוותר לו. ואם היה משאו ומתנו של כל אחד בנחת עם הבריות, כמה צרות וכמה מריבות היו נחסכים מאתנו.

וזהו הקידוש שם שמים שאנחנו יכולים לעשות, אם יהיה משאנו ומתנו בנחת עם הבריות. או אז יאמרו הבריות 'פלוגי זה שלמד תורה, כמה נאים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו'. וכאן ראינו מה רב שכרו של מי שמקדש שם שמים, שאפילו בהמה שקדשה שם שמים בדרך של ממילא זכתה לקדושה 'קדש לי כל בכור באדם ובבהמה לי הוא', הקב"ה אומר: לי הוא, היא שלי, על אחת כמה וכמה אדם שמשאו ומתנו בנחת ובאמונה עם הבריות והוא מקדש שם שמים, כמה חלקו גדול וכמה רב שכרו. ובפרט בדור שלנו, כמו שכותב הסבא מקלם, שנפרצו העינים הללו.

ומוסיף רבינו יונה בשערי תשובה, שזה עצמו מביא גם כן הרבה תורה. כי כאשר אדם רואה איך נראה בית של בן תורה ולעומת זה איך נראים להבדיל, בתים אחרים, הוא מתחזק מזה גם כן ורוצה שביתו יהיה בית של תורה. כשאדם רואה את בניו של הבן תורה איך שכל מגמתם ורצונם לעשות נחת רוח לאביהם ואיך הם מכבדים אותו ברוב ששון ויקר, ומצד שני הוא רואה להיפך איך שבבתים אחרים האבא הוא רק 'פרת חליבה' להוצאות הבן, והתפקיד של האבא הוא רק לתת לבן כל הזמן עוד ועוד כסף לבזבזיו, זה גורם לאדם לרצות שגם בניו יתחנכו בדרך התורה.

ולהיפך, מי שקורא וכו' ואין משאו ומתנו באמונה ואין דיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? - אוי לו לפלוגי שלמד תורה, זה מה שיצא מזה שלמד תורה, שכן

הוא מתנהג?! לא באמונה ולא בנחת?! "נחת" הכוונה היא לסבלנות, ומי שיש לו אזנים לשמוע, רואה כמה החשיבו כאן רבותינו את מדת הסבלנות.

מעלת מדת הסבלנות

מספרים, שהיה כאן בירושלים יהודי אחד שהיה פטפמן שאין כמוהו. עשרה קבין של שיחה ירדו לעולם, והוא נטל את כולם. כל מי שראה אותו ברחוב היה עושה 'אחורה פנה - קדימה צעד', היה בורח ממנו כמטחוי קשת... למה? - כי אם היה פוגש בו אותו יהודי היה אומר לו, 'רגע, בוא תשמע ממני משהו רגע אחד', והרגע הזה היה נמשך שעתים וחצי לפחות... למי יש זמן לשמוע את כל זה? אחרי שתי רגעים אדם כבר מתפוצץ ואומר לו 'די די, אני כבר זוכר את זה מפעם שעברה'...

אבל היה כאן בירושלים צדיק גדול, הרב הרמן זצ"ל. ויום אחד היהודי הפטפמן הזה פגש את הרב. אמר לו היהודי, 'כבוד הרב, תשמע, יש לי חידוש בפרשת השבוע'. הרב נעמד, והיהודי התחיל מדבר ומדבר, והרב מקשיב ומאזין לכל מילה, ואף מתערב מידי פעם וחוקר ושואל ויורד לפרטים, 'את המשפט האחרון לא הבנתי טוב, בבקשה תחזור עוד הפעם'... וכך עמד הרב הרמן עוד ועוד, עד שנגמרו ליהודי ההוא כל הדיבורים, מה שלא קרה מעולם... או אז, כשכבר נגמרו לו כל הדיבורים, אמר היהודי לרב הרמן, 'כבוד הרב, תאמין לי שאתה צדיק, שיכלת לעמוד במחיצתי כל כך הרבה זמן ולהקשיב לכל הדברים שלי'...

ובאמת זה כך. הרי היום יש לכולם את אותו מטבע לשון שגור בפהם: 'אין לי זמן'. אפילו אם מבקשים מאדם רק כמה דקות, הוא אומר 'מצטער, אני פשוט לא יכול. אין לי זמן'. למצוא אדם שיש לו זמן, שהוא מפנה את עצמו מכל עסקיו, ממליך את חבריו עליו ושומע לחבריו ולכל אשר לבו, זהו לא דבר של מה בכך. וזהו "שיהיה משאו ומתנו בנחת עם הבריות", בסבלנות.

ובפרט בדור שלנו שהכל הולך מהר, כמה אבדה לאנשים הסבלנות. אבל אחד כזה שבאמת אין משאו ומתנו באמונה ובנחת עם הבריות, עליו אומרים הבריות ראו כמה מקולקלים דרכיו וכמה מכוערין מעשיו. ולהיפך, אם הוא אחד כזה שמקדש שם שמים, הלא ראינו כמה גדולה מעלתו וכמה רב שכרו.

מסירות נפשו של הבבא סאלי זצ"ל על התורה

השבוע חל יומא דהלולא של קדוש ה', מי שבאמת קידש שם שמים תמיד, הבבא סאלי זצ"ל.

באמת, כולם מספרים ממנו הרבה עובדות של נסים ומופתים, ואכן הכל אמת, ואני יודע בידיעה ברורה על הרבה פלאות שנעשו על ידו. אבל צריכים אנו לדעת איפה לשים את הדגש. האותות והמופתים שעשה הרב הם הפרי, אבל אנחנו צריכים לברר, לחקור ולמשמש איפה השורש שממנו בא הפרי הזה, ואיך זוכים למעלות הנשגבות האלו.

והזכיה היא בדרך שלימד אותנו התנא רבי פנחס בן יאיר. תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביאה לידי זריזות, וכך הלאה כל המעלות כולן עד קדושה ועד תחית המתים, שאדם יכול להגיע למציאות כזו של מחיה מתים במאמרו. מנין הכל מתחיל? - בתורה.

האדמו"ר מסאטמר זצ"ל השתטח פעם על קברו של הרמח"ל זצ"ל בטבריה, ועמד שם יהודי אחד שחזר שוב ושוב ושינן את הברייתא הזו של רבי פנחס בן יאיר שעליה מושתת הספר מסילת ישרים של הרמח"ל 'זהירות מביאה לידי זריזות, וזריזות לידי נקיות' וכן הלאה שאר הברייתא. אחר שגמר פנה אליו האדמו"ר ואמר לו, 'אתה שכחת את העיקר'. אמר לו היהודי, 'מה פירוש?! אני כבר שלשים שנה חוזר על הברייתא הזו מדי יום ביומו, ואתה אומר לי ששכחתי את העיקר?!' אמר לו האדמו"ר, 'אכן כן. תחזור עוד פעם, ונראה'. התחיל היהודי חוזר עוד הפעם על הברייתא, וזהירות מביאה לידי זריזות, וזריזות לידי נקיות וכן הלאה. אמר לו האדמו"ר, 'שוב שכחת את העיקר. כי במה פותחת הברייתא? - בתורה'. התורה מביאה לידי זהירות, ובלעדיה אין בסיס לכל הסולם העולה מעלה.

על ידי התורה ועל ידי חינוך הבנים לתורה, באים לידי המעלות הנשגבות האלו, שזכה בהם הבבא סאלי זצ"ל. כשהיה הבבא סאלי בארצות חוץ לארץ, היתה תקופה שהוצרך לעזוב את עירו, וכשחזר גילה שמכה חדשה הגיעה לעיר. מה קרה? - ה'אליאנס' נכנסו לעיר. הם היו מחריבי התורה בכל תפוצות הספרדים, והדיחו רבים מדרך התורה אל פי פחת. כשגילה את זה הבבא סאלי מיד פנה אל ההורים של הילדים וביקש מהם שיוציאו משם את הילדים וישימו אותם בתלמודי תורה וב'חדרים' שבהם מחנכים על ברכי התורה ויראת שמים מטהרה דורי דורות מזמן משה רבינו. הרבה שמעו בקולו של הבבא סאלי, אבל היו כאלו שלא שמעו לדבריו, בפרט שהיו הרבה פיתויים מהבלי העולם הזה במוסדות של האליאנס, והיו אומרים ההורים האלו, 'מה רע שילמד הילד קצת שפות וקצת חשבון?!' 'מה הבעיה שיהיה קצת יותר מבין ויותר יודע, והרי זה יעזור לו להתקדם בחיים ולהביא לו פרנסה', ושאר לשונות כאלו מלשונות המזיקים.

כשראה הבבא סאלי שיש מהציבור שכבר נמשך אחרי זה והתפתה ולא מוציא משם את הילדים, קידש על זה מלחמת חרמה. הוא כינס ואסף את כל האנשים אל בית הכנסת הגדול שהיה שם, ואמר להם כך. תשמעו רבותי. אנחנו הולכים בדרך ישראל סבא, כמו שאנחנו מקובלים מאבותינו ואבות אבותינו ללכת בדרך התורה, ויש לכל אחד ואחד

מאתנו מצוה של 'ושננתם לבניך', ללמד ולחנך את הבנים שלנו לתורה ויראת שמים טהורה. ובכן, אם יחזרו למה שהיה מקודם וכל אחד ואחד ישלח את הילד שלו לתלמוד תורה כמו שצריך, אזי כל הברכות הכתובות בתורה יחולו על ראשם. אבל אם לא ישמעו, אז שידעו נאמנה כי לא תעלה להם שנתם. מדוע? - כיון שאסור לאדם להיות מעביר בנו למולך, ואסור לו להעביר אותו על דתו. בהתחלה הוא מתחיל ללמד אותו שעה אחת צרפתית, ולבסוף זה הופך להיות חורבן גמור, כמו שראינו את זה הרבה לדאבוננו הרב.

זהו סיפור שצריכים לספר, ועל זה צריכים אנו להרעיש. נכון שהיו סאלי המוני אותות ומופתים שנעשו על ידו זיע"א, אבל הכל מתחיל בלימוד התורה ובחינוך הבנים לתלמוד תורה, במסירות נפש. וכך היה הוא עצמו יושב ועוסק בתורה ימים ולילות בלא אכילה ושתיה, במסירות נפש ובהפקר מוחלט של כל הבלי העולם. זה הוא השורש ומכאן באו הפירות, שהרי כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, נעשה כמעין המתגבר וכל העולם כדאי הוא לו (אבות ו, א), הוא נעשה כבעל הבית על הבריאה ועל פיו ישק כל דבר. וכך אמרו רבותינו במדרש (עיין מדרש תנא דבי אליהו רבה פי"ח, ועיין נפש החיים ש"ד פט"ז), אמר הקב"ה תלמידי חכמים שעוסקים בתורה לשמה, אפילו יבקשו כל העולם כולו מיד אני נותן להם. ומכח התורה שבו באו גם הפעולות החיצוניות והניסים והישועות. ובזה אנחנו צריכים להתבונן וללמוד מדרכיו, להוסיף לעצמנו עוד שיעור ועוד לימוד ועוד קביעת עתים לתורה, וזה מביא את האדם לכל מידה טובה. כי כמו שראינו קודם לכן, בלי תורה אין זהירות ואין זריזות, ואין שום מעלה נכונה.

וכך כותב הפלא יועץ (ערך תשובה), שמי שרוצה לזכות בתשובה, צריך להתחיל בלימוד התורה. עכשיו אנו נמצאים בימי השובבי"ם ועוסקים בענייני תשובה, והרבה מעלות ודברים טובים עושים, תעניות דיבור וכדומה, אבל זה לבד לא מספיק, ועיקר העיקרים הוא לשבת ולעסוק בתורה ביגיעה ובהתמדה כל אחד לפי כוחו, ומרבה תורה מרבה חיים, וה' יהיה בעזרנו.

חידושי תורה פרשת בא

א. בענין זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים

שמות (י"ג ג'): "ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ".

כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול (הלכות חמץ פ"ז ה"א): "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמישה עשר, תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך בדברים שארעו ושהיו הרי זה משובח" עכ"ל.

והנאמן האדר"ת ז"ל בהגהותיו בני בנימין על הרמב"ם שם כתב: "שנאמר זכור את היום אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת. נ"ב, תמוה דתלי זה בזה ולכאורה אינם שווים כלל, דשם המצוה לקדשו בכניסתו, וכאן הוא דוקא בלילה ובעת שמצה ומרור מונחים, והרי במצה כ' דוקא בלילה דהוקש לפסח, ועיין תוספות פסחים (צ"ט ב' ד"ה עד) ע"ש. אך עיקר דברי הרמב"ם ז"ל הללו לא ידעתי מקומו בדברי חז"ל" עכ"ל.

ובעניותי לא ידעתי מדוע לא הביא לדברי הרמב"ם ז"ל עצמו בספר המצוות (עשין קנ"ז) שכה כתב: "מצוה קנ"ז, שציונו לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן בתחילת הלילה וכו', והפסוק שבא על הצווי הזה הוא אומרו והגדת לבנך ביום ההוא, ובא הפירוש (במכילתא) והגדת לבנך יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. כלומר מתחילת הלילה אתה מספר, ולשון המכילתא מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך בנך אתה מגיד לו כו', תלמוד לומר והגדת לבנך, אף על פי שאינו שואלך, אין לי אלא בזמן שיש לו בן, בינו לבין עצמו, בינו לבין אחרים מנין, תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה, רוצה לומר שהוא צוה לזכרו, כמו שאמר זכור את יום השבת", עד כאן דברי הרמב"ם ז"ל.

ולאמור נתבאר היטב דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול, וכוונתו במה שכתב שם "כמו שנאמר זכור את יום השבת", היינו שכשם שפסוק זה, "זכור את יום השבת", הוא מצות עשה וחיוב גמור, כן גם קרא דכתיב "ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה", הוא חיוב גמור ומצוה גמורה, ויתכן שהרמב"ם ז"ל הוזהק לזה אחר שמצאנו גם זכור את אשר עשה ה' למרים בספר דברים (כ"ד ט') ולדעת הרמב"ם ורש"י שם היא אינה מצוה, ועיין בדברי הרמב"ם שם, הרי שמצינו זכור ואינה מצוה, ולכך אמר הרמב"ם ז"ל דזכור דפסח הוא כמו זכור דשבת שהוא ציוי ומצוה ולא כמו זכור דמרים ודוק.

ומינה נמי לפי זה שמקור דברי הרמב"ם ז"ל במכילתא, והיא מכילתא דרשב"י, וכמו שכתב הרמב"ם להדיא בספר המצות (שם), ועיין בארוכה בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ז') עש"ב. אחר שנים בא לידי ספרו של הגאון מקרלין רבי שמואל אביגדור תוספאה ז"ל הנקרא חידושי הלכות על הלכות פסח וראיתי שם (די"ד ע"א) שגם כן עמד בדברי הרמב"ם ז"ל הללו וכתב: "ומה שכתב הרמב"ם כמו שנאמר זכור את יום השבת, דדייק באמרו זה דלא נימא דבהרהור סגי, לכן אמר כמו בשבת, ונפקא לן ממה שאמרו במגילה (י"ח א') זכור יכול בלב, תלמוד לומר לא תשכח, הרי זכירה בלב אמור, הא מה אני מקיים זכור בפה, והוא מורה על כל מה שאמר זכור הוא בפה דוקא, וגם בשבת דרשו זכרוהו על היין והתקנה היה בפה דוקא, וכן הוא ביציאת מצרים, ונפקא לן מזכור דעמלק" עכ"ל. וכיוצא בזה ראיתי שכתב הגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל בשו"ת הסבא קדישא ח"ג (סימן ו' ד"ה ומה דל"ב ע"א) ע"ש.

גם ראיתי לגאון הכהן הגדול מאחיו רבי מאיר שמחה ז"ל בספר אור שמח על הרמב"ם (שם) שביאר דברי הרמב"ם במה שכתב "כמו שנאמר זכור את היום השבת", דהיינו שכמו שמן התורה לקדש, ומדברי סופרים לזכור על היין, וכי לית ליה יין מקדש אריפתא, כן הוא כאן מצוה מן התורה לזכור הנסים ולספר אותם, ורבנן תקנו על היין, וכי לית ליה יין אומר הגדה על הפת וכמו שכתב לקמן (פ"ח ה"ח) ע"ש.

ובענייני עם שאיני כדאי, נעלם ממני מדוע הוזקקו לביאורים הללו, אחרי שהרמב"ם ז"ל ביאר דברי עצמו היטב בספר המצוות וכו"ל, ומה גם שלפי דרכו של רבינו האור שמח ז"ל לא ידעתי היכן רמוז כאן עניין היין.

שוב ראיתי שהרב מגדל עוז על הרמב"ם הלכות חמץ (שם) כבר הביא דברי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות דלעיל, ולכאורה מינה הוה להו לרבנן קשישאי חלקם בחיים, ללמוד ולפרש כן בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול, וכמשנ"ת וצל"ע.

עוד ראיתי בספר תורה תמימה שמות (י"ג אות י"ד) שאחר שהביא דברי הרמב"ם ז"ל הללו כה כתב: "בכסף משנה ובמגדול עוז הראו מקור לזה בפסחים (קט"ז ב') ובמכילתא פרשה זו ע"ש, אבל זה תימה, שהרי שם לא נזכרה כלל הגזירה שוה זכור זכור משבת כמו שכתב הרמב"ם, וגם לא בארו טעם ותכונת גזירה שוה זו.

אך האמת שמקור דברי הרמב"ם הוא ממדרש שמות רבה (פי"ט ס"ז): "אמר הקב"ה למשה הזהר להם לישראל, כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית שנאמר זכור את יום השבת, כך היו זוכרים את הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו ליום שיצאתם משם, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, למה כי בחזק יד הוציאך ה' ממצרים", ורוצה לומר יש ביציאת מצרים גבורות ה' כמו במעשה בראשית וראוי לזכרו, והן הם דברי הרמב"ם ז"ל בקצרה". ועיין בהגהות הגאון רד"ל ז"ל למדרש רבה שם ודוק.

עוד כאן מספר תורה תמימה, ומלבד שלא הזכיר דברי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות כנ"ל, עוד בה שכמנהגו לקח מאחרים והם דברי הגאון המובהק רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל בהגהות יד

איתן על הרמב"ם שם, וכבר רבים העירו על מנהגו זה של התורה תמימה, עיין בארוכה בחיבורי מנחת שלום ח"ו (סימן י"א הערה ח') וש"נ, ובשאר חיבוריי.

ודע כי בחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן ט' בנספח) הארכתי מפי סופרים וספרים שמדרש שמות רבה הוא מדרש מאוחר, ורבים מרבתינו הראשונים כמלאכים ע"ה לא בא לידם מדרש זה ולא ראוהו כלל, כמו רש"י ובעל הערוך, ובעל ילקוט שמעוני, והתוספות, וכמו שכתב בהגהות מהר"צ חיות ז"ל לגיטין (ס' ב') ובספר כתביו מאמר אגרת בקורת (דף תקל"ד סע"א) ועוד, ויש עוד לברר אם מדרש שמות רבה המאוחר בא לידי הרמב"ם ז"ל והשתמש בו, והבאתי שם דברי הגאון רבי אברהם הכהן ז"ל משאלוניקי בספרו טהרת המים שכתב שהרמב"ם ראה רק למדרש בראשית רבה עיין שם בארוכה, ולפי זה אין לומר שהרמב"ם סמך על דברי המדרש בשמות רבה הנ"ל שציין הגאון יד איתן והדבר צע"ע.

ב. בענין אם נשים חייבות באמירת ההגדה

ניסן תשל"ז.

שמות (י"ג ו'): "שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה', מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך, והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

ספר החינוך (מצוה כ"א): "מצות סיפור יציאת מצרים, לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם, שנאמר והגדת לבנך וגו'. וכבר פירשו הכמים דמצות הגדה זו היא בליל חמשה עשר בניסן בשעת אכילת מצה, ומה שאמר הכתוב לבנך, דלאו דוקא בנו, אלא אפילו עם כל בריה.

וענין המצוה, שיזכור הניסים והענינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים, ואיך לקח האל יתברך נקמתו מהן. ואפילו בינו לבין עצמו, אם אין שם אחרים, חייב להוציא הדברים בפיו כדי שיתעורר לבו בדבר, כי כדיבור יתעורר הלב וכו', ונוהגת בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן. ועובר עליה ביטל עשה".

וראיתי לרבה של קושטא, הגאון רבי יעקב ארגואיטי ז"ל, בספרו היקר זכר עשות (מערכת פ' אות כ"ח) שכתב: "אם נשים חייבות באמירת ההגדה - עיין לרב בית דוד (סימן רנ"ו), ובספר שבח פסח (ד"ג ע"ב אות ג'), ובספר מערכי לב ח"א, ובספר ויוסף אברהם, ועיין בספר ירים משה או"ח (סימן י"ב), ובספר פני יצחק ח"ד (מערכת מ' אות ע"א), ובספר דרך המלך (דף ה'), ובספר יקר הערך (ד"ח ע"א), ובספר [נשמט שם הספר] (מערכת ה' ד"ה ובפרט דע"ח ע"ב) שכתב דגם הנשים חייבות, ובשדי חמד חלק הכללים (מערכת ז' כלל י"ג דל"ו ע"ב ואילך), ובספר חיים לראש (דמ"ז ע"א אות ט"ו), ובספרו מועד לכל חי (כצ"ל דכ"ד ע"א אות כ'), [ועוד לו שם (דע"ד ע"ב)], ובספר מגיד דבריו (דל"ט ע"ב אות מ"ב), שמחת הרגל פסח (ד"ה ודע ד"א ע"ד), ובהשמטות לשם שבספר שער יוסף (קונטרס אחורי תרע"א דקפ"ד ע"ג)".

עד כאן ציוני הרה"ג הנ"ל ז"ל, וכמעט כל הספרים שציין לא זכיתי לראותם, וראיתי אני לכתוב חלקי בזה בס"ד, ואם אזכה לדברות קדשם של רבנן בתראי דלעיל, אתן הודאה על חלקי, ואתה תחזה.

והנה ראיתי לגאון הגדול, סבא דמשפטים רבי אברהם ענתבי ז"ל, ראש על אר"צ רבה, אב"ד דעיר התורה חלב, בספרו היקר חכמה ומוסר (דרך חוקיך אות קכ"ו) שכתב: "הא דכתב בשלחן ערוך דנשים חייבות בכל המצוות של אותה הלילה, לאו דוקא הוא, דהא איכא מצוות הגדה דכתיב והגדת לבנך, ונשים פטורות, כדקיימא לן דכל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות (קידושין כ"ט א'). אי נמי יש לומר דהא דקאמר מרן ז"ל דנשים חייבות בכל מצוות של אותה הלילה, היינו מצוות שחייבו חכמים באותו הלילה שתקנום בין להאנשים בין לנשים משום שהיו באותו הנס, אבל האי טעמא שהיו באותו הנס לא מהני לחייבן בקריאת ההגדה שהיא מצוות עשה מן התורה, והויא כשאר מצוות עשה דהזמן גרמא דנשים פטורות, דהא טעמא שאף הן היו באותו הנס לא אהני אלא למצוות שתקנו רבנן, אבל גבי מצוות עשה של תורה לא אמרינן האי טעמא דאף הן היו באותו הנס ולחייבם, וכמו שכתבו התוספות בפסחים (ק"ח ב'), והמרדכי מגילה (פרק קמא סימן תש"פ) בשם הירושלמי.

ומעתה אני תמה תמיה גדולה על מה שכתב הרשב"ץ בתשובותיו (ח"א סימן ג') וזו לשונו: "ומה ששאלת למה הנשים חייבות בקרבן פסח, נראה שהטעם מבואר משום דכתיב על שום שפסח, והם היו באותו הנס ומטעם זה נתחייבו במגילה וחנוכה" ע"ש. ואין ספק אצלי שנכתבו דברים הללו שלא בהשגחה ח"ו, דאם כן גם בסוכה יתחייבו מהאי טעמא דהא כתיב בסוכות הושבתי את בני ישראל ואף הנשים היו בכלל הנס, ולמה נשים פטורות מן הסוכה. ועוד דלמה איצטריך לחייבם במצה משום כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, תיפוק ליה משום שאף הן היו בכלל הנס, אלא ודאי דלא אמרינן האי טעמא דאף הן היו בכלל הנס אלא למצוות דרבנן תקנו, וכשתקנום גם לנשים תקנום, אבל למצוה דאורייתא שנשים פטורות לא אמרינן האי טעמא לחייבם, וכמו שכתבו התוספות והמרדכי ז"ל, ונעלם דבר זה מהרשב"ץ וצע"ג", עד כאן דברי הגאון חכמה ומוסר זיע"א.

ועם שאני כדאי כלל ועיקר, וידעתי גם ידעתי אפיסות ערכי מול עוזו נפלאות תורתו זיע"א, אבל אחר שפקדונו רבותינו דחייבים אנחנו למשכוני נפשין להעמיד דברות רבותינו ראשונים כמלאכים זיע"א, ומצוה גדולה לברר מקחו של צדיק, הם גדולי חכמי ישראל ראשונים ואחרונים, וכמו שכתב רבינו הגדול החתם סופר ז"ל בספר תשובותיו או"ח (סימן קי"ז ד"ה שוב): "ומפני קושיות לא נוכל לדחות דברי ראשונים, וצריכים אנחנו למשכוני נפשין לקיים דבריהם", ושם יו"ד (סימן רצ"ה ד"ה והנה) כתב: "ואומר אני דמחויבים אנחנו למשכוני נפשין בתר מהרי"ל אשר מפיו אנחנו חיים", ועיין בזה בארוכה בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' פרק ז' ד"ל ע"א), ובחיבורי כרם יעקב (סימן י"ג דקנ"ג ע"א), ובחיבורי זרע חיים (סימן א' אות א' דף א'), ועוד שם (סימן ז' אות ג' דף ג"א), ובחיבורי כנסת חיים (דף קמ"ז), ובחיבורי ברכי נפשי ח"ב (דף צ"ג), ובחיבורי נר יהודה (דף רמ"ט), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (דף קכ"ד), ובחיבורי וזאת ליהודה (דף ק"ק), ובחיבורי זכרון משה ח"ב (דקנ"ח ע"א, ודק"מ ע"ב), ובשאר חיבורי בס"ד.

ומה גם ביודעינו שרבינו **הרשב"ץ** הוא **"גדול המורים"**, כלשון החיד"א ז"ל ביעיר און (מערכת ל' כלל י"ט ומערכת ס' כלל י"א), והגאון רבי אליעזר חזן ז"ל בספר עמודי הארזים שעל ספר היראים (סימן ט' דכ"ז סע"ב) כתב: "מי לנו גדול בדורות האחרונים כרשב"ץ ז"ל, והוא נכבד מכת האחרונים, ונחשב לנו מכת הראשונים", ומהרי"ש נתנון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תניינא ח"ד סימן ק"ד) כתב: "והרשב"ץ רב קדמון גדול מאוד" ע"ש, ובספר נימוקי או"ח (סימן קנ"ה אות ד') כתב **הרשב"ץ גדול הראשונים**, עיין שם, ולכן בוודאי אי אפשר להעלות על הדעת ש"דבריו צריכים עיון גדול", וכמו כן "נכתבו שלא בהשגחה ח"ו", ונתחייבנו לבאר הדברים בס"ד ולהצדיק הצדיק דמעיקרא זיע"א.

ואומר אני בס"ד דמאי פשיטא ליה לגאון רבי אברהם ענתבי ז"ל, דהאי טעמא דאף הן היו באותו הנס, לא מהני רק למצוות דרבנן אבל לא למצוות דאורייתא, ותמך ידותיו על דברות התוספות והמרדכי וכו"ל, הנה לא פלט ממחלוקת רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, דעיין לרבותינו בעלי התוספות מגילה (ד' א' ד"ה שאף) שאחר שהביאו דברי התלמוד בפסחים (מ"ג ב') דנשים חייבות באכילת מצה, שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בלא תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, הקשו על זה דמאי טעמא נפקא לן הא מהיקשא, תיפוק ליה מטעם שאף הן היו באותו הנס, ותירצו דאי משום האי טעמא דאף הן היו באותו הנס, לא מחייבי אלא מדרבנן, אי לאו היקשא דאתי לחייבן מן התורה. ורבי יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתין למפטריה לנשים מאכילת מצה מגזירה שוה דט"ו ט"ו מחג הסוכות, והוה אמינא כשם שנשים פטורות מסוכה, כך יהיו פטורות מאכילת מצה, קא משמע לן היקשא דנשים חייבות במצה ע"ש.

הרי לנו מבואר באר היטב שלתירוצ קמא דהתוספות אהני האי טעמא דאף הן היו באותו הנס, לחיובי נשים במצות דאורייתא על כל פנים מדרבנן, ולתירוצ רבי יוסף איש ירושלים מתבאר לן דהטעם אף הן היו באותו הנס מהני לחייבן אף במצוות דאורייתא ודוק.

ובזאת מצאתי בס"ד לחד מתקיפי קמאי ז"ל, בספר שיטה לא נודע למי על מסכת קידושין (ל"ד א') שאף הוא הקשה כקושיית התוספות דמגילה, ותירץ כתירוצ קמא, דטעמא דאף הן היו באותו הנס לא מהני למילי דאורייתא, ובתור הכי תירץ כתירוצ רבי יוסף איש ירושלים, ומשמע לי שתירוצ זה נקט לעיקר עיין בדבריו, הרי שמצאנו חבר לרבי יוסף איש ירושלים, ועיין פרי מגדים (סימן תע"ג אשל אברהם אות ט"ז), ועוד לו שם (סימן תע"ט אשל אברהם אות ב') ודוק. [והגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בגליוני הש"ס למגילה שם הביא משו"ת מהרי"ל (סימן צ"ד ד"ה ומה שנסתפקת) דסבירא ליה דטעם אף הן היו באותו הנס לא מהני לחייבן במצוות דאורייתא אף מדרבנן ע"ש, וק"ק שהיה לו להזכיר שכבר כתבו כן התוספות דפסחים והמרדכי דמגילה וכו"ל].

ובהיותי בזה ראיתי לגאון עוזינו הרב חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף (סימן תע"ג אות ט"ו) שישב על מדוכה זו, אם האי טעמא דאף הן היו באותו הנס מהני למצוות דאורייתא, והזכיר לדברי התוספות דפסחים והמרדכי דמגילה דלא מהני האי טעמא דאף הן היו באותו הנס למצוות דאורייתא, ולעומתן הביא דברי התוספות דמגילה דלעיל דסבירא להו דמהני האי טעמא למצוות דאורייתא וכמשנ"ת, והוסיף הגאון חיד"א ז"ל שכן מבואר בתשובות מהר"מ מרוטנברג (דפוס

פראג סימן תע"ג) שטעם שאף הן היו באותו הנס מהני אף למצוות דאורייתא עש"ב, והביא הגאון חיד"א שבספר החינוך (מצוה כ"א) כתב להדיא שנשים חייבות באמירת ההגדה ע"ש.

ובספרו בתי הנפש על הגדה של פסח (ד"ב ע"ד) כתב הגאון חיד"א ז"ל: "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, אפשר דבכלל זה הוא שיאמר גם כן בלשון לעז שייבינו אנשי ביתו, דהנשים גם כן חייבות בהגדה", ועיין בהאי מילתא לגאון חיד"א ז"ל בשו"ר ברכה (שם אות א'), ובספרו מחזיק ברכה או"ח (סימן תע"ג אות ח' וקונטרס אחרון שם אות ג'), ובספרו דברים אחדים (בסופו דף קפ"ד), ובספרו שמחת הרגל על הגדה של פסח (פסקא מגיד, דף כ"ו), ובספרו גאולת עולם על הגדה של פסח (ד"ה סע"ג), ובספרו דבש לפי (מערכת א' אות כ"ח), ע"ש. [ולא ידעתי מדוע הגאון רבי אברהם ענתבי ז"ל שבספרו דרך חוקיך הנ"ל, עם שעשה שם כמעט קיצור ספר ברכי יוסף הלכות פסח, כאן לא עמד בזה ולא הביא דבריו].

וגם הגאון המובהק רבי ישמעאל כהן גדול ממודינא ז"ל בספרו שבח פסח (ד"ד ע"ג אות ג') האריך בזה והעלה לדינא כן דנשים חייבות בהגדה עש"ב, ובמפתחות הספר כתוב: "העלה דאף הנשים חייבות בסיפור ההגדה לדעת רוב הפוסקים מדאורייתא, ולדעת קצת מדרבנן, אבל ליכא למאן דאמר דפטורות".

ובזאת ראיתי לגאון המובהק מקרלין רבי שמואל אביגדור תוספאה ז"ל בהגדה של פסח שלו (דל"ב ע"ב) שכה כתב: "נשים חייבות באמירת ההגדה מן התורה דהן היו באותן הנס", ובביאורו שם האריך להראות על מה אדני פסקו זה הוטבע, ודבריו כעין דברי הגאון חיד"א ז"ל והגאון רבי ישמעאל הכהן ז"ל דלעיל עש"ב, ועיין גם לגאון רבי שלמה הכהן ז"ל מווילנא מה שהוסיף בהגהות אחריו מראה כהן לפסחים (קט"ז ב') ע"ש.

והנה שם בספר החינוך לא מבואר הטעם מדוע אכן נשים חייבות באמירת ההגדה, ותו הלא לכאורה הויה מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, וכן העיר ועמד בזה במנחת חינוך שם (אות ר') עיין שם.

אבל עם דברי הנך רברבי ז"ל דטעם דאף הן היו באותו הנס מהני גם למצוות דאורייתא, יובנו דברי בעל החינוך היטב ודוק. [ומצאתי שכבר כתב כן בשדי חמד פאת השדי (מערכת א' כלל כ"ח), ושם בשו"ר הפאה (כלל ט"ו) ע"ש].

ומה שהקשה הגאון רבי אברהם ענתבי ז"ל והוכיח דאי אפשר לומר שהטעם שאף הן היו באותו הנס יועיל אף למצוות דאורייתא, מסוכה ומצה וכנ"ל, כבר הרגישו בזה גאוני בתראי וכמבואר בברכי יוסף שם (ד"ה ועוד), ובדברי הגאון מקרלין ז"ל דלעיל, ועיין לגאון רבי יוסף אירגאז ז"ל בשו"ת דברי יוסף (סימן נ"ה), ושער המלך הלכות חמץ ומצה (פ"ז ה"א), ובספר לימודי ה' (לימוד קצ"א), ושו"ת הרי בשמים ח"א (סימן קי"ט דקט"ז ע"ד ודקי"ז ע"א), ושו"ת בנין ציון ח"ב (סימן מ"ג) ע"ש, ועיין קובץ שיעורים פסחים (אות ר"ג). [וכעת בא לידי הספר היקר אבני ציון ח"א וראיתי שם (סימן נ"א דרי"ט ע"א) שציין עוד בזה לפרי מגדים או"ח (סימן תרכ"ה), ושו"ת חתם סופר או"ח (סימן קפ"ה), ושו"ת מתת ידו ח"א (סימן כ"ח) וע"ש].

ועל כל פנים משנת רבינו הרשב"ץ ז"ל מחזרת וכל דבריו בהשגחה נאמרו כדרכו דרך הקודש, ואין בהם נפתל ועיקש, כסאו נקי ומשנתו ברורה זיע"א.

ולענין הלכה כבר העלה גאון עוזינו החיד"א ז"ל בברכי יוסף (שם) שנשים חייבות באמירת ההגדה, ושכן מורה בעליל פשט לשון מרן ז"ל ששם כתב שנשים חייבות בכל המצוות הנוהגות בליל הסדר, וכן הסכימו רבנן בתראי נ"ע הביאו דבריהם מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן תע"ב אות פ"ט), ועוד שם (סימן תע"ג אות קל"ו) ע"ש, ובמשנה ברורה (שם אות מ"ה) וביאור הלכה (ד"ה שלא כסדר), וערוך השלחן (שם אות ט"ו) ע"ש, וכן עיקר.

מילואים

הנה כל האמור כתבתי בס"ד בימי ניסן תשל"ז, ואחר כך נדפסו ובאו לידי עוד כמה חיבורים וראיתי שדנו בזה, עיין לגאון רבי ישראל וולעץ ז"ל בספרו שו"ת דברי ישראל ח"א (ס"ס קכ"א), ע"ש. ושו"ת רבבות אפרים ח"ד (סימן קי"ג אות ט"ז דרל"ד ע"ב). [ועיין גם פרי ע"ה ח"א (דקל"ז ע"ב)].

ובשנת תשנ"ג נדפס הספר היקר בירור הלכה מהדורה תנינא ושם (סימן תע"ב דף רכ"ג ואילך) האריך מאוד מאוד בזה, והעלה שאחר שיש מחלוקת בדבר נשים חייבות באמירת ההגדה, אלא לא תוציא זכרים באמירת ההגדה עש"ב. [ומה שתמה שם (דרכ"ה ע"א) על שמו"ז הגאון ז"ל בכף החיים לא הביא דברי רבי חיים פאלאגי ז"ל - תמה אני על תמיהתו, שהרי בכף החיים שם הביא ליפה ללב ח"ב (סימן תע"ב אות י') והמעייין שם יראה שכבר הוא ז"ל הביא דברי אביו ז"ל בספרו מועד לכל חי ע"ש, ומה צריך עוד וז"ב].

ובשנת תשנ"ו זכינו לאור גדול, הוא שו"ת אגרות משה אורח חיים ח"ה, וראיתי שם (סימן כ' אות ל"ג דס"ט ע"א) שהאריך בענין זה אם אשה חייב באמירת ההגדה, וכה פסק לדינא שם (דס"ט ע"א): "להרמב"ם, והטור, והשלחן ערוך, יכולה אשה להוציא את בעלה שאינו יכול לומר הגדה, וכן יש להורות", עכ"ל. [ולכאורה אחר שיש בדבר מחלוקת רבתי במצוה דאורייתא כנ"ל, יש לומר שהאשה לעצמה מחויבת באמירת ההגדה, אבל לא להוציא לאנשים אחרים, וכמו שהביא בארוכה בספר בירור הלכה הנ"ל ודוק].

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן תע"ב סעיף י"ד): "גם הנשים חייבות בארבע כוסות, ובכל המצוות הנוהגות באותו הלילה".

מדברי מרן ז"ל שנשים חייבות בכל המצוות הנוהגות באותו לילה, מתבאר דנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, וכדכתבו במשנה ברורה וכף החיים שם.

וחזינא לגאון, הוא רבינו שמעון קיירא ז"ל, בספר הלכות גדולות (הלכות פסח דף ק"פ) שכה כתב: "ונשים אף על גב דכל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, לענין פסח מיחייבין בכל מילי כגברי, לבעורי חמירא, ומיכל פטירא, ומישתי ארבע כסי דחמרא, דאמר רב יהודה אמר שמואל נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס".

ויש מי שכתב שמתוך זה שבעל הלכות גדולות כתב ד"נשים לעניין פסח מחייבין בכל מילי כגבריי", שמע מינה שנשים חייבות בקריאת ההגדה, ומקור דבריו בשו"ת משנה הלכות חי"ג (סימן ס"ט) ע"ש.

ותמהני דלכאורה נהפוך הוא, דיש לומר מתוך דבעל הלכות גדולות ז"ל ירד לפרט ולפרש חיובי הנשים בפסח, ואמר שחייבות בביעור חמץ, וחייבות באכילת מצה, וחייבות בארבע כוסות כנ"ל, ולא הזכיר מצות סיפור יציאת מצרים - הוה אומר שמזה הן פטורות, ומה שכתב דנשי "לענין פסח מיחייבין בכל מילי כגבריי" אינו אלא כתנא והדר מפרש, וכבר מצינו בפוסקים "תנא והדר מפרש" כדכתב רבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה חו"מ מהדורה קמא (סימן ע' הגב"י אות ט) ע"ש ודוק. [ואפילו בדברי הרמב"ם שהוא תנא דווקא מצינו שכותב בסגנון "תנא והדר מפרש" כדכתבו מרן ז"ל בכסף משנה הלכות שופר (פ"א ה"ו) ומשנה למלך הלכות כלים (פכ"ד סה"ז), ועיין כסף משנה הלכות דעות (פ"ה ה"ט), ובשו"ת ישיב משה ח"א (ס"ס רס"ב) כתב שמרן ז"ל בשלחן ערוך שכתב וכו' היינו תנא והדר מפרש ע"ש. וכן כתב לענינו בשו"ת ימי יוסף בתרא חו"מ (סימן ל"א דף שע"ב), וגם גבי רמ"א ז"ל בהגה, מצינו כן דתנא והדר מפרש וכדכתב בספר מטה יהודה (סימן תמ"ז דין ה' דר"מ ע"ב, ד"ה וראיתי) ודוק].

ולא דמי כלל לדברי מרן ז"ל דלעיל, שהוא ז"ל שעסק שם בהלכות ליל הסדר וארבע כוסות, הוצרך לכתוב דנשים חייבות בארבע כוסות, והוסיף אגב זה שחייבות בכל המצוות הנוהגות באותו לילה, ולא נחית כלל לפרט חיובי המצוות דנשים, מה שאין כן בעל הלכות גדולות ז"ל שירד ללמדנו חיובי מצוות דנשים ופרט ופירש אותן להדיא, וסיפור יציאת מצרים לא זכר, שמע מינה שדעתו דפטורות מזה ודוק.

ועוד קשה לי איך אפשר לומר בפשיטות שדעת בעל הלכות גדולות ז"ל שנשים חייבות במצות עשה דסיפור יציאת מצרים, אחר שדעת בעל הלכות גדולות ז"ל שאפילו אנשים אינן חייבין בסיפור יציאת מצרים, שהרי בעל הלכות גדולות לא מנה כלל ועיקר מצוה זו דסיפור ביציאת מצרים כליל פסח במנין תרי"ג מצוות שלו, צא וראה, ועיין בזה לגרי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצוות דרס"ג (עשה ל"ג), ובמשנה הלכות שם (סימן ס"ח), ובחיבורי זכרון משה ח"ב (סימן י"ג, י"ד, וט"ו), ועוד יתבאר בעזה"י.

מערכות

אגב - אם מן התורה

[בדעת הרשב"א ז"ל]

ורבינו הרשב"א ז"ל בחידושו שם כה כתב: "מהא דאמרין דכולי עלמא עבדא כמקרקעי דמי, ואפילו הכי קתני החזיק בקרקעות לא קנה עבדים, שמעינן דאין קרקע נקנה אגב קרקע, ועד כאן לא קאמר שמואל קנה עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן אלא משום דסדנא דארעא חדא הוא, אבל באגב לא. וכתבו התוספות דאפילו אמר קני הסמוך לתחום, ואגבו קני קרקע העליון שעל גביו לא קנה, ואף על גב דהוא צבור בתוכו, וטעמא רבה ודאי איכא, דאגב אקרא דויתן להם מתנות רבות לכסף ולזהב עם ערי בצורות ביהודה אסמכוה, ומה התם כסף וזהב עם ערים דהיינו מטלטלי אגב ארעא, הכי נמי בכל אתר מטלטלין אגב ארעא ולא ארעא אגב ארעא" עכ"ל.

בבא קמא (י"ב א'): "אמר רב איקא בריה דרב אמי דכולי עלמא עבדים כמקרקעי דמי, והדתניא קנה שפיר, והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא נידי, דתנן נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה, מנהגי מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה".

ובתבו התוספות ז"ל (ד"ה אנא): "אף על גב דבכמה דוכתינן אשכחן דעבדא כמקרקעי דמי, לענין אונאה ושבועה, אומר ר"י דהכא לא איירי אלא במילי דרבנן ולגבות מיתמי ומלקוחות, וסבר שיעבודא לאו דאורייתא ולא גבי אלא מדרבנן, ולענין פרוזבול וקנין אגב דהוי נמי מדרבנן, וקרא דערים מצורות אסמכתא בעלמא היא".

חידושי סוגיות

(מגילה כ"ד ב')

בענין מרדכי היהודי יצא בתפילין של זהב

כ' תמוז תדש"מ.

אסתר (ח' ט"ו): "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, תכלת וחור, ועטרת זהב גדולה" וגו'.

ובתרנגום שם תרגם: "ברשיה דמרדכי כלילא רבא דדהבא מוקדנא, ולעילא מן כלילא, טוטפן דמקבעין בדהבא, דידעין כל עממיא די הוא מרדכי היהודי למקימא קרא דכתיב ביה ויחזון כל עמא דארעא ארום שמא דה' אתקרי עלך" ע"ש.

ומבואר באר היטב שמרדכי יצא בתפילין הקבועות בזהב, ומענין מאד מה שמצאתי בס"ד לרב משה ליראה זצ"ל, שהיה מחסידי צפת בדור רבותינו עיני העדה מן הבית יוסף ורבינו האר"י זכר צדיקים לברכה זיע"א, בהנהגות החסידות שלו, נדפסו בראש ספר ראשית חכמה הנדפס מחדש ח"א (דף נ"ה) שכה כתוב שם: "להניח תפילין וטלית במנחה, והמחמירים כל היום שהתורה והמצוות שאדם עושה בעולם הזה עושין לו מלכות לעולם הבא, ומי שאינו מניח התפילין כל היום, אינו זוכה לעטרת זהב גדולה, שמרדכי יוצא לפני המלך יתברך", דוק היטב והבן היטב.

והנה מן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן ל"ה סמ"ח) כתב: "אם ציפה הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה פסולים".

ומקור הדברים בתלמוד מסכת מגילה (כ"ד ב'): "העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה

מצוה, ציפן זהב, ונתנה על בית אונקלי שלו, הרי זו דרך חיצונים".

ופירש רש"י ז"ל: "ציפן זהב דכתיב למען תהיה תורת ה' בפין שיהא הכל מבהמה טהורה". ועיין סנהדרין (מ"ח ב'), גיטין (מ"ה ב'), ומנחות (מ"ב ב'), ובפירוש רש"י ז"ל שם.

ופשט לשון רש"י ז"ל במגילה דלעיל דבעינן שכל ענין התפילין יהיה מעור בהמה טהורה, בין הקציצה ובין הרצועות וכו', שהרי כתב להדיא שיהא הכל מבהמה טהורה, וכן ראיתי להרב המאירי ז"ל במגילה שם (דפ"ג ע"ב) שכתב: "ציפה זהב, רצונו לומר שציפה קציצת התפילין בזהב הרי זה דרך חיצון, כלומר שאינה מינות גמורה אלא שיצא מכלל מצוה, דכתיב למען תהיה תורת ה' בפין מן המותר בפין, כלומר שכל ענייני התפילין הן קלף שלהן, הן תיק שלהן, הן חוטין, הן רצועות, הכל של בהמה טהורה לא של טומאה ולא של זהב" ע"ש.

וידוע שהגאון גדול האחרונים, נודע ביהודה שמו, רבי יחזקאל הלוי לנדא ז"ל בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא קמא או"ח סימן א') האריך טובא בפתגמא דנא, ובבירור דעות רבותינו הקדמונים ז"ל, ולדידיה "ציפן זהב" אין פירושו שציפה "עור הבתים בזהב", אלא הכוונה שעשה עצם "הבתים" עצמן מזהב, אבל אם ציפה הבתים בטס של זהב כשר,

(נדפסו בסוף הספר דף ב' ע"א), אך מה שכתב הנצי"ב ז"ל שפרשיות התפילין לא מיקרו תפילין קודם שיניחן בבתים, הנה מדברי הרב המאירי והריטב"א דלעיל לכאורה סתירה יוצאת לדבריו, עיין היטב, ובהגהות מקדש מעט שעל ספר דעת קדושים (סימן ל"ב אות קפ"ז), ולגרי"ש סופר ז"ל מפעסט בספרו היקר תורת חיים (סימן ל"ב אות קי"א) ע"ש, ועוד הרבה. ועיין גם לגאון יעב"ץ ז"ל במור וקציעה שלו (סימן ל"ב דכ"ז ע"ד ודכ"ח ע"ב) ויש לעמוד על דבריו ועוד יתבאר בס"ד.

ולא ידעתי מדוע לא העיר אף לא אחד מגדולי רבנן ז"ל מדברי חז"ל בתרגום למגילת אסתר שהבאתי לעיל שמרדכי יצא **בטוטפן דמקבעין בדהבא**, ומשמע שדין מצות תפילין גמורות היה להם, ולא כתכשיט בעלמא הור, שהרי נתקיים בהם קרא דכתיב "ויחזון כל עמא דארעא ארום שמא דה' אתקרי עלך" כאשר כתוב להדיא בתרגום שם וכנ"ל, וכאשר דרשו רז"ל מקרא זה של וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו **תפילין** שבראש, עיין ברכות (ר' סע"א) ובחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ט') עיין שם וצרף לכאן ודוק היטב.

ובשלמא לדרכו של הגאון נודע ביהודה ז"ל יש אופן לבאר דברי חז"ל בתרגום זה, אבל לחולקים והאוסרים בכל גוונא "הן קלף שלהן, הן תיק שלהן, הן חוטין, הן רצועות", וכנ"ל, לכאורה תקשי ואיך נפרש לדברי רז"ל בתרגום דלעיל, ועיין.

זולתי בשל ראש אם לא יהיו השיני"ן בולטין, עיין בדבריו ז"ל שהאריך.

וראיתי לגאון עוזינו החיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה או"ח (סימן ל"ב אות י"ט) שאחר שהביא דברי הגאון נודע ביהודה ז"ל, העיר מדברות הריטב"א ז"ל בחידושי לגיטין (דף ל"ב מדפי הספר, ומצאתים לפנינו לגיטין מ"ה ב') שכתב: "ציפן זהב בין התפילין עצמן, בין הקציעה, ובין הרצועות, או שהטלה עליהן עור בהמה טמאה, פירוש בין על התפילין עצמן שעשה הקציעה מעור בהמה טמאה, בין על הרצועות פסולות, דעור בהמה טהורה בעינן מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפין מן המותר בפין", הרי דלא כגאון נודע ביהודה ז"ל, אלא "ציפן זהב" מיירי בין שעשה הבתים עצמן מזהב בין שציפה זהב על הבתים פסול, והוסיף הגאון חיד"א ז"ל גם מדברי הרב המאירי ז"ל למגילה שהבאתי לעיל ע"ש. [אלא שיש שינוי גירסה בין ספרינו לספרו, שהוא גרס בדברי הרב המאירי ז"ל "הכל של בהמה טהורה לא טמאה **ולא עץ** ולא זהב", ולפנינו ליתא **של עץ**, ויש בזה נפקותא לדינא ע"ש, ויש לעיין בדפוס ראשון של הרב המאירי ז"ל ואינו תחת ידי].

וגם רבים מגדולי האחרונים ז"ל לוחמים על דברי הגאון הנודע ביהודה ז"ל, עיין בארוכה לגאון אדמו"ר מראדזין ז"ל במאמר פתיל תכלת (דף נ"ז ואילך), ובהגהות הגאון הנצי"ב מוואלז'ין ז"ל לספר נודע ביהודה